

Іван Пугач

Борозна ЖИТТЯ

Іван Пугач

Борозна життя

Оповідь

ТЕРНОПІЛЬ «ПІДРУЧНИКИ І ПОСІБНИКИ»

2004

ББК 84УК7 П88

Редактор Оксана Давидова Літературний редактор Ярослав Гевко Художнє оформлення Світлани Демчак

Книга видана за сприяння:

- Тернопільського міського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка (голова Д. Чубата)
- ВАТ «Тернопільгаз» (голова О. Караванський).

Пугач Іван

П 88 Борозна життя. Оповідь. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. — 16с.

I5BM 966-07-0105-5

Іван Романович Пугач народився 1931 р. у Гаях за Рудою на Тернопільщині. Він — учитель української мови та літератури с. Коралівка на Борщівщині, у Підгайцях, Чорткові, Великих Гаях, Тернополі, автор поетичної збірки «Родинне коріння» (2002 р.), учасник війни, ветеран праці.

«Борозна життя» — правдива розповідь про складну долю і непросте життя галицької родини в найскладніший період історії України першої половини ХХ століття.

Для широкого кола читачів. !

ББК

84УК7

I8BM 966-07-0105-5

© Пугач І., 2004

Замість передмови

Оповідь Івана Пугача «Борозна життя» цінна тим, що вона хоч і пунктирна, та яскравими штрихами змальовує фрагменти життя, побут і характери тих, хто народився і жив у буремній першій половині двадцятого століття.

На прикладі власної родини, котру можна вважати типовою для Західного регіону України, постає чесна, мудра, працьовита сім'я одвічних трударів, дітей землі, де любов і пошана до нелегкої селянської праці, як і любов до Бога, передавались на генетичному рівні з покоління до покоління. На тлі сьогоднішньої злодійкуватості й неповаги до праці, бо далися взнаки важкі десятиліття безбожної влади, родина Бенцалів видається зі своїми християнськими чеснотами чимось неправдоподібним, нереальним. Але так було. І це добре пам'ятають ті, кому сьогодні зозуля накувала не менш ніж п'ятдесят десятків літ.

Згадуючи дитячі літа, автор анітрохи не перебільшує, коли розповідає про те, як його у восьмирічному віці посвячували у хлібороби. Бо й справді в ті часи батьки привчали дітей до праці змалку. Тоді ліни्वство, пияцтво та інші подібні вади вважались в селі ганьбою.

Автор з любов'ю розповідає про суворого, але справедливого трударя діда Олексія, добру бабцю Катерину, свого батька-ковалю Романа і маму Софію, яка трагічно загинула від кулі енкаведиста. «Борозна життя» — це хвилююча сповідь за себе, за родину, за прожите життя у надзвичайно складних умовах, в часи тоталітарного режиму і так званого «розвинутого соціалізму». І хоч врешті-решт більшовицька система впала, та її найогидніші рудименти проявляються в нашому житті й зараз — у часи так званої залежної незалежності.

Ярослав Гевко

А було це справді так, без домислу. Ми жили тоді у селі Гаї за Рудою на Зборівщині. Ніколи не зітреться з пам'яті мальовничий куточок на околиці села. Тут, при дорозі на Серетець, за кількасот метрів од лісу, стояла покрита солом'яними сніпками глиняна хата з двох кімнат, розділених сіннями.

У цій хаті мешкала родина Олексія та Катерини Бенцалів. У меншій кімнаті розміщалася їх старша дочка Софія з чоловіком Романом та двома дітьми — це були мої батько і мати. У більшій кімнаті тіснилися всі інші.

І хоч багато чого згубила моя пам'ять за завісою літ, та ніколи не зітреться спомин про рідну хату, якою б вона не була. Варто лише згадати про неї, як вона постає з небуття, наче привид нелегкої долі; спрямовані на південь широкі вхідні двері з липових дошок, а на порозі — добряче стерта кінська підкова «на щастя». У дверях — дірка, куди входив дротяний крючок, що нагадував літеру «Г». Цей своєрідний ключ відсовував шуфригу з тильного боку дверей. До них була прилаштована дугоподібна ручка і клямка з кляпою. Остання служила важелем — піднімала із крючка металеву планку-защипку. За дверима стояла дерев'яна драбина. З її допомогою забиралися на горище, що використовувалося для зберігання часнику, цибулі, горіхів, сушені, прядива, вовни, пір'я, старої одежі та іншого дріб'язку.

Хату нашу покривав загартований у праці умілець на всі руки дідусь Олексій. Для цього він власноруч робив сніпки зі зжатої серпами обмолоченої житньої соломи, яка називалась

околотною, з якої витрушені бур'яни з насінням.

Стелі над сіними не було. Через те двері утеплялися на зиму рядниною, під яку стелилося сіно або м'яка солома. Це не тільки захищало від холоду, а й не мокрили двері.

Перед порогом надворі лежала велика кам'яна плита. Коли влітку дуже пекло сонце, то стояти на ній босими ногами було неможливо. На цю плиту моя бабуся ставила перпендикулярно свою палицю і за тінню визначала час, коли пора йти доїти корову. Годинника тоді у нас не було. А ранком бабуся прислухалася до півнів — ставала сама і будила чоловіка: «Вставай, Олексю, треба йти годувати худобу. Чуєш, півні дають знак? Пора вже до праці».

— Та чую, чую... — відгукувався. Та вставав не одразу. Але бабуся не сердилася, бо добре знала, що робочий день селянський починається на світанку і триває довго — до пізнього вечора. Щоб звести кінці з кінцями, треба всім багато напрацюватися.

Особлива атмосфера панувала в час, коли мала телитися корова. У такі моменти дідові Олексі було не до сну. Адже треба було в разі потреби допомогти породіллі — прийняти новонароджене телятко і покласти його перед матір'ю, аби та вилизала дитя своїм жорстким язиком. Отже, дідусь завжди був насторожі. А біля нього і мій батько. Дітям там не дозволялося бути — малі ще. Зате ранком ми спішили побачити телятко, яке уже тулилося на своїх тонких ніжках до корови, тикаючи мордочкою у вим'я. А скільки радості приносила поява свіжого молока, годі й передати. Пам'ятаю, як ми прохали дідуся взяти телятко до хати, бо дуже вже хотілося приласкати його, погладити. У відповідь дідусь говорив:

— Кожне дитя мусить бути при матері. Без неї йому буде вночі страшно. Та й мати буде тривожитися без свого дитятка. Хата для людей, Іванку. А для худоби — хлів.

— А чому квочка з курчатами була в хаті? — допитувався.

— Бо то птиці, хлопче. І вони лише маленькими бувають в хаті. ХАТА... І досі спомин про неї зігріває серце, породжує щем. Вона

зринає із небуття образами спасителя і Богородиці, обрамленими вишитими рушниками, портретом Богдана Хмельницького і фотографіями в зашкленних рамочках. Не звітрилась з пам'яті й велика дерев'яна скриня, що мала подвійне призначення: служила схованкою для одягу і водночас використовувалася як стіл. Ця скриня була витвором сільського столяра Михайла Диконтоного. Згадується і світло-коричнева стеля зі смерекових дощок, що кріпилися щільно до балок (сволоків). На одній з них був вирізьблений хрест і дата спорудження хати — 1928. Саме з цієї дати почався відлік її віку. Посередині стелі на металевому гачку підвішувалася гасова лампа. Про електрику ми тоді ще не мали гадки. Не було в хаті ніяких фабричних меблів, окрім двох бамбетлів з лядами, що висувалися, створюючи місце для сну. Бамбетель всередині встелявся соломкою, яка покривалася рядниною. Вранці ляду знову засовували, і бамбетель служив лавкою з поручнями. Бамбетлі у невеличкій хаті були вигодною, бо теж виконували подвійну функцію — для сну і для сидіння. І все це розміщалося на глиняній долівці, бо підлоги дерев'яної у нас не було.

Зима заганяла всіх до хати. Але це не означало, що хтось міг байдикувати. Кожному знаходилося відповідне діло. А дідусь взагалі рідко бував у хаті. Ще певний час ходив до заможних людей молотити ціпом снопи, очищати зерно від половини. Заробляв, як міг, хліб насущний. А на нього чекали всі й були вдячні йому, раді, що ситі.

Домашній роботі ніколи не було кінця. Дочки баби Катерини вчилися куховарити, в'язати, шити, вишивати, прясти пряжу. Син Петро став кушніром, а Василько успадкував батьківське ремесло — любив землю, сад, коней, а пізніше перейняв від мого батька бджолярську справу. І це ще далеко не все. Усього не перерахувати, на що були здатні Бенцали і Пугачі.

Попри всі наші старання бідність нас не полишала, бо землі було обмаль, всім не вистачало. Великим порятунком була картопля, хліб і квашена капуста. Моє покоління добре знає, як бідно жили наші односельці. Дехто кидав усе і подавався у світ з надією заробити якусь копійчину. Нашого дядька Григорія Вівчарика доля закинула в Чехію, де й залишився. Словом, хто як міг, прокладав свою стежину через життя і шукав, де його борозна.

Теплим спомином на дні моєї пам'яті живе бабуся Катерина: невисока, круглолиця, смуглява, завжди поміркована, розсудлива, добра. Розмовляла впівголоса, поводитись спокійно. Була добрим вихователем своїх дітей через працю на хліб. Доглядала їх з усіх сил і вмінь. Була доброю господинею і чудовою куховаркою. Страви, які готувала бабуся, а це і мамалига, і кваша з гречаної муки, і лемішка кукурудзяна, і тісто, щипане на воду, й інше — завжди були смачні й споживались з вовчим апетитом. Молилися ми завжди і сподівалися на ласку Божу і його любов.

Моя мати Софія добре перейняла бабину науку і пішла з нею через життя як добра господиня, жінка, а дітям — щедро любляча мати. Окрім цього, вона була доброю кравчинею для нас і для людей села. Багато дечого уміла і терпеливо навчала, як давати собі раду за будь-яких умов, а

головне — наполегливо вимагала здобувати шкільну грамоту. Був я змушеним робити так, як вона казала: «Послухай мене, Івасю, невченій людині важче жити, бо вона прив'язана до землі, а її в нас дуже мало. То добре, що я кравчиня, а батько коваль. Нестатки змусили дідуся, бабусю, моїх сестер і братів наймитувати, щоб кінці зводити до купи. Ось і доводиться тяжко працювати від сходу до заходу сонця, щоб бути з хлібом. А коли є хліб, то можна утримувати якусь живність: корову, вівці, поросля, кролів. А це все робота і турбота про сіно, соломку, буряки, картоплю й інші корми».

Отож рано я пізнав гірку науку виживання і причастився до неї. Криниці на нашому подвір'ї не було, то й доводилося носити воду відрами за сто метрів на коромислі. За погоди то було звично і терпимо. А в зимі, коли снігами заносило стежки, а треба було напоїти худобу, іншу живність, приготувати їсти, то це вже ставало трудніше.

Найбільшої радості ми зазнавали у свята — Різдво і Великдень. Коли передсвятковий великодній вечір сповивав землю спокоєм, то в хаті ще не всі були, бо кожен мав щось зробити: дідусь — нарізати січки, наготувати кормів для худоби, Василько — нарубати дров, Клементина замітала подвір'я, Ганна — вулицю, Стефа фарбувала крашанки, а бабуся пекла і варила. Передсвятковий вечір сповнював мене якимось особливим настроєм, передчуттям радості й Божої благодаті. Пам'ятаю, як, впоравшись із кухонними обов'язками, бабуся говорила мені:

— Підемо завтра, Івасю, до церкви на святкову відправу. Ти одягнеш новий зелений костюм і вишиванку, яку вишила для тебе цюця Стефа.

— Добре, бабусю, — погоджувався я, — але ще взую нові черевички, які купила мені мама у жида Берка. Я теж був з нею. Приміряв їх і навіть не хотів знімати, а йшов у них додому. Правда, бабусю, я їх сильно заталапав у болоті, але мама мене не сварила.

— Ось бачиш, яка вона добра. Тож будь чемний і слухайся маму. Вчися добре. Може і вивчишся колись на священика, як наш знайомий Петрунь із Ковтунів. Це там за селом, де ти пасеш корови, є мале поселення. Кажуть, що він завтра буде брати участь у церковній відправі служби Божої у Залізцях.

— Бабусю, а які безбожники мають прийти зі сходу до нас?

— Не знаю, Івасю. Може про це завтра довідаємось в церкві із казання священика. А зараз іди спати, бо вже пізно.

Я пішов, ліг у ліжку, але не міг заснути: намагався уявити собі Ісуса Христа, про страждання якого мені розповідала бабуся і мама. Ніяк не міг втямити, за що якісь катюги могли розп'яти Сина Божого.

Треба сказати, що, хоч моя бабуся Катерина була неписьменна, та багато з того, про що йшлося у БІБЛІЇ, вона знала добре і була глибоко віруючою людиною. Свою віру вона ревно прищеплювала дітям і внукам: «Моліться, — не раз наголошувала вона, — бо всі ми грішні. А коли будемо щиро молитися і не творити зла, то Ісус Христос і Матір Божа пошлють нам спасіння і царство небесне».

І ми не мали права ослуhatись, зневажити бабусині настанови. Молилися вранці, ввечері, дякували після слова «амінь» за прожитий день, за здоров'я та злагоду у сім'ї.

— О Господи! Спаси і помилуй, — промовляли після завершення роботи, чи їди. А на полі прохали: «Вроди, Боже, добру пшеницю, дай нам хліб і паляницю!»

То було свідченням щирої поваги до Бога і розумінням, що без Божої ласки не дається у житті нічого. І тому висловлювали вдячність Господу за їжу, за здоров'я, за удачу, за день щасливий, за поліття.

Дещо по-іншому запам'ятався мені дід Олекса. Згадую, як він молився: пошепки, швидко, аж захлинався. Інколи невиразно і коротко хрестився якимось дивно. Із закритими очима, мотаючи перед грудьми важкою мозолистою рукою. І семеро дітей, і внуки відчували в ньому дух глави сімейства. Це була дуже працелюбна людина. Працював не тільки на своєму окрайцеві землі, а й ходив після жнив молотити до сільських заможників, здебільшого отримуючи оплату зерном, бо не у всіх була можливість розрахуватися грошми.

Як і більшість хліборобів, дід Олекса належав до тієї категорії людей, що більше люблять слухати, ніж говорити. А тому запам'ятався мені людиною мовчазною, невисокого зросту та досить жиливий, з довгими вусами та кошлатими бровами. Слід зазначити, що дід був завзятим курцем. Завжди носив із собою невеличку полотняну торбинку з тютюном і шматки газетного паперу. Пам'ятаю, як він виймав із торбинки шмат газети, накладав на нього подрібненого тютюну і, послинивши краї паперу, скручував велику цигарку («козячу ніжку»). Прикурював за допомогою кресала — куска кременя, десятисантиметрового шматка плоского напильника та очеретяної губки, змішаної з дерев'яним попелом. Цю суміш він клав на кремій, притискав великим пальцем лівої руки, а правою вдаряв по кремені шматком напильника, висікаючи іскри, котрі падали на суміш. І губка починала диміти, а по хвилі з'являлась ледь помітна жарина. Дід

роздмухував її у пальцях і прикурював. Від диму цигарок пальці його рук були темно-коричневими. Кресало і тютюн дідусь носив у правій кишені штанів. Цю кишеню бабця Катерина часто латала, але ніколи не докоряла за це дідові. Знала, що він без цього не може обійтись. Дим супроводжував Олексу через усе його життя — у праці й на відпочинку. Часто навіть посеред ночі, коли уривався сон, дідусь виходив з хати босонігим навіть по снігу, закурював і, наситивши легені димом,

йшов до ліжка додивлятися своїм снім. Спочатку покашлював, а незабаром на зміну кашлю приходив могутній храп, якого не смів переривати ніхто з дітей, окрім бабусі. Вона злегка штовхала діда і лагідно прохала: «Олексю, лягай на бік і не хропи так». Та попри все бабуся поважала діда за його вмілі працьовиті руки.

Не раз я спостерігав, як дід, закінчивши молотьбу, витрушував із кількох житніх снопів бур'яни, рівняв їх горсті стуканням об землю і в'язав околота обвідним перевеслом, а потім двома перевеслами навхрест по діаметру. То була найкраща солома для всіх господарських потреб і, звичайно, для покриття будівель в першу чергу. Дід був неперевершеним майстром цієї справи у селі. Треба визнати, що люди поважали всю сім'ю Бенцалів за працелюбність, чесність, тямковитість. Не було ніяких проблем з одруженням дочок чи синів. Правда, землі для всіх не вистачало. А сад ділили деревами. Та й з житлом було сутужно. То й тіснилися, як могли. І все ж і з цим мирилися, бо не було іншого виходу. Аби здоров'я, а робота для селянських рук завжди знайдеться.

— Бувало, вийдемо на поле, займемо гін пшениці, — згадувала не раз бабуся молоді літа, — то полукіпки, як гриби, росли за нами. А снопики, як лялечки, були, бо серпом жаті, перевеслом міцним в'язані з допомогою в'юрка.

— А як вам, бабусю, платили? — допитувався я.

— Оплачували нашу працю снопами. За чесність і добросовісність ми отримували навіть краще, ніж інші наймані працівники. Якщо іншим платили дванадцятим снопом, то нам — десятим.

Пам'ять вихоплює із забуття окремі картини тих далеких днів мого неспокійного дитинства.

ЖНИВА. Спека. На небі ні хмаринки. Женці працюють лише в натільній білизні з домотканого полотна, яке бодай частково прикриває тіло од пекучих променів. Здалеку вони нагадують білих лебедів. Нагинаються, жнуть, розгинаються, рівняють до землі вижаті жмутки, кладуть до купи і в'яжуть у снопи, складають у полукіпки і накривають парасольками із снопів. Дозбирають колосочки, щоб не пропав надарма дарунок Божий. А я, сільське хлоп'я, придивляюся до важкої селянської праці і шкодую діда:

— Дідусю, відпочиньте трохи!

Дід розгинається, витирає рукавом піт з чола і ронить повагом:

— Нема коли. Дні золоті. Дякуймо Богу, що погоду посилає. Буде хліб у людей, то буде і в нас. Сядемо відпочити, коли дождемо загінку. І знову взявся за серпа.

— Дай, Боже, щастя! — вихопився з гомону жнивного дня голос власника ниви — Семена Бенцала.

— Дай, Боже, дай... — повернулося у відповідь.

— Добре старалися до обіду! Не сподівався на такий мах у роботі в таку спекотню.

— Треба ж хліба на зиму. То може щось і на запас буде?

— Не журіться! Що обіцяв — дам безвідступно. Не спішіть, вже обідати пора.

— Та пора, бо вже й руки заніміли, — подала голос Марина.

— Добре, що вас багато, то й роботу видно. Приємно це бачити.

— А я скажу так, як каже часто мама: «Де купка — не болить біля пупка!» Але пупець пупцеві не рівний, — напівжартома мовила Софія. Моя мама натякала на те, що люди поза очі називали Семка «Пупцем». У вас пупець — слава Богу! А наші животи із пупцями поприлипали до хребтів.

— Так — так, і спідниці наші поспадали від праці і спеки, дядьку Семене, а вам ні, — вкинула і своє у розмову Клементина.

— Мовчи, язичку, — будеш їсти паляничку, — тихо мовив дідусь Олекса.

— За злі чи довгі язики на суді карають душу. Не гнівіть Бога, бо ВІН бачить і знає, як кому воздати за труди.

По тих словах Семко відійшов від гурту голодних і втомлених жінок. Пішов рахувати копи снопів, щоб визначити, котру копу виділити заробітчанами. А ще переконатися, чи в усіх полукіпках снопи за величиною однакові, бо знав, що інколи люди вдаються до хитрощів. Роздивившись кілька полукіпків, покликав Олексу до себе:

— Покажіть, Олексю, у яких полукіпках снопи більші.

— Та як сказати? Котрі полукіпки довше під сонцем, то снопи менші і полукіпки теж, бо всохлися. Усі снопи ми в'язали однаковими. Дивіться і рахуйте, ви тут господар.

Семен посміхнувся, бо не запримітив фальші. Він не проти, щоб рахувати полукипки у рядах і визначати кожен десятий як плату. У таку копицю він втикав зелену гілку з липи, тобто робив витик.

— У неділю візьмете у мене коней і воза та й перевезете своє зароблене додому, — додав по хвилі Семко.

Бенцали раділи, що все обійшлося добре.

Тут, на чужій ниві, мене навчили жати малим серпом і в'язати. Народився мій ПЕРШИЙ СНІП! Посадили мене на нього і підняли над стернею вверх, а батько, привітавши мене за правицю, поклав ліву руку на голову і сказав: «Будь здоровим і рости великим! Воно було б краще, якби ми тебе благословляли у хлібороби на власній ниві, та на все Божа воля!»

Радість від того благословення й досі теплиться на дні моїх споминів і не дає забути моє пастуше, босоноге дитинство. А того дня, зморений спекою і працею, я заснув там же на полі, в холодку під копицею. Надвечір всі ми йшли з поля і несли у ряднині, як дитину, мого першого снопа на хліб насущний. Його зберігали у stodolі до нового року. Під новий рік цього снопа внесли до хати. Дали мені в руки малого ціпка, аби я обмолотив, а потім цим зерном засіяв символічно на Василя на добрий врожай: «Сійся, родися, жито, пшениця і всяка пашниця на щастя, на здоров'я, на новий рік, щоб краще вродило, ніж торік...» Татусь із радості щедро нагородив мене одним польським злотим та й одягнув на мою голову нову смушеву чорну шапку. Такою була мудра селянська наука. А було мені тоді лише вісім років.

Дещо пізніше я взявся й за косу — накошував спочатку в саду трави для корови. І взагалі мене змалку привчали до селянської праці — пасти худобу, різати січку, рубати дрова, полоти грядки і навіть танцювати на ступі, щоб був пенцак ячмінний і пшениця на кашу, на кутю різдвяну, пшоняна крупа.

Та найбільше мені подобалося допомагати батькові у кузні. А починав з простого — довгою дерев'яною ручкою-важелем нагнітав повітря із шкіряного міха, щоб краще горіло ковальське вогнище — горно. Підрісши, виконував функцію молотобойця — став підручним коваля Любив спостерігати мить, коли від удару молота по розжареному до жовто-білого кольору залізу, вилітав рій іскор-циндри. Або коли до проструганого кінського копита батько припасовував нагріту добре підкову, а з-під неї виходив дим із своєрідним запахом. І кінь при цьому не пручався. А скільки було метушні з колесом до воза, щоб на нього натягнути обруча! То трудна і багатьом незрозуміла школа ковальського мистецтва на той час.

Мушу зізнатися, що я гордився батьком на все село, бо він хоч і малограмотний, але досягнув всі тонкощі ковальського ремесла. Не було такої роботи, аби він не міг виконати. Я намагався перейняти від

нього ту нелегку науку. Та мати мене застерігала: «Мізерний ти, Іванку, для такої роботи. Я тобі про це уже не раз казала. Краще вчися, закінчуй середню освіту, а там побачимо.

Так і сталося: після семирічки у Гаях Розтоцьких я продовжив навчання у Залозецькій десятирічці. Мати раділа моїм успіхам у школі. Не приховувала подиву, коли я заявив: «Вчуся грати на скрипці».

— Хто твій вчитель і звідки у тебе скрипка? — здивовано спитала мама.

— Скрипку виміняв на свою мандоліну у Гриця Кремповича. Вона у нього не була ціла, а по частинах, без смичка. Сам я її зліпив до купи. А тепер навчає мене музиці керівник шкільного хору Гураль з Лемківщини, що живе на Мильно. Він пообіцяв, що зробить з мене непоганого музиканта, а за ту науку я мушу бути заспівувачем у шкільному хорі.

— Ти мене здивував і обрадував, Іванку! Як тебе не любити? — Мама міцно обняла мене, поцілувала і з радості заплакала.

Важким видався рік 1949. І вдень, і вночі по дворах шастали спеціальні групи із представників влади, записуючи людей до колгоспу. Не обминули ці лиходії й наш двір. Батько мій не погоджувався вступати до колгоспу. Тоді його, як й інших односельців, котрі не горіли бажанням підтримувати добровільно процес насильної колективізації, енкаведисти закрили в сусідській stodolі і сказали, що нікого не випустять:

— Звідси є дві дороги: в колгосп або в Сибір! — заявив один з енкаведистів.

Ось так і стали мої батьки колгоспниками.

Розуміючи, що настають інші часи, мати дуже хотіла, аби її дитину обминула тяжка доля. А тому раділа, що син не тільки добре вчиться, а й душа його тягнеться до музики.

Звичайно, великим музикантом я не став, але скрипку полюбив назавжди і грав скрізь, де тільки просили: вдома, на вечорницях, на свята, при забавах, а особливо коли вчився у Кременецькому педінституті. Часто мене просили хлопці й дівчата-однокурсники: «Заграй нам, Іванку, в залі гуртожитку, щоб ми хоч трохи потанцювали, повеселилися». І я з радістю погоджувався, за що і любили мене друзі.

Музична грамота не була для мене тягарем, бо з великою охотою пізнавав дивовижний світ звуків, мелодій. А те, що вмієш, за плечима носити не треба, а вміння це часто в пригоді стає. Подружився я з піснюю. Любив співати в хорі. Але не завжди подобався мені репертуар, бо мушили в першу чергу співати пісні, котрі славлять партію Леніна-Сталіна, радянську державу і соціалістичний лад. У той же час влада карала за будь-який вияв любові до України. А тих, хто не корився, переслідували, мучили, вивозили на каторжну працю в сибірські нетрища, в табори ГУЛАГу. І хоч довга кровопролитна війна з німцями закінчилася, скрізь по селах Західної України то вдень, то вночі спалахувала стрілянина! То чинили відчайдушний опір розрізнені групи вояків УПА. Зокрема на теренах Тернопілля вони діяли до 1955 року. Більшість сміливців, оцінивши реально ситуацію, проривались на Захід через не всім відомого Сарахмана. Та були й такі, що не бажали полишати рідний край. Здебільшого вони гинули або потрапляли в лапи НКВД, а звід там їх шлях стелився в концентраційні табори.

Повстанців активно підтримувало місцеве населення.

Так, наприклад, моя тітка Клементина була зв'язковою. Моя мати теж, зневаживши смертельну небезпеку, надавала допомогу пораненим повстанцям.

Це були дуже важкі часи для тих, хто зважувався на збройну боротьбу. У своїй більшості повстанці не мали одностроїв. Одягалися, хто як міг. Озброєння теж було або німецьке, або російське. І цим скористався ворог. Під виглядом повстанців засилалося багато груп енкаведистів, провокаторів, які чинили різні звірства серед населення, аби кинути чорну пляму на справжніх патріотів.

Збаламучене населення в багатьох випадках починало боятися нічних гостей, бо не знали, хто й коли прийде і що робитиме вночі у вашій хаті.

Пошуки повстанців, облави по селах тривали постійно. Люди жили під великою напругою і ждали, коли це закінчиться.

Пам'ятаю, як одного разу восени 1949-го опівночі нас розбудив стук вікна. Мати відгорнула фіранку і запитала:

— Хто там?

— Відкрийте. Я з лісу.

Накинувши одєжину, мати вийшла з хати. За якусь мить повернулася разом з озброєним чоловіком. Засвітивши лампу, тихо запитала:

— Що вам від нас треба?

— Дайте трохи меду і грошей на утримання повстанців.

— Грошей не маю, бо використала на дітей — їх треба вдягати і взувати. А меду я в хаті не тримаю. Треба йти в підвал, а зараз це небезпечно.

— Добре, я зайду через кілька днів, але щоб ви все приготували наперед. Слава Україні!

— Героям слава, — стиха відповіла мати.

Нічний гість рушив з хати. Мати за ним, щоб випроводити його за поріг. Та тільки вона відкрила двері надвір — пролунала довга автоматна черга з подвір'я, де лежала навалом отава.

Відкрилась страшна баталія. Посипалось віконне скло, впала і загасла лампа. Блиски від ракетниць, вибухи гранат. Коли все стихло, ми засвітили свічку і побачили у сінях маму на долівці у крові. З другої кімнати вийшов мамин брат Василь і допоміг батькові й мені підняти матір і покласти в хаті на ліжку. Ніхто не кричав, тільки мати стогнала від болю в ранах. А Василь побіг до дядька Володимира Слабого у село, щоб взяти коней і воза, щоб у Залізці в лікарню завезти Софію, нашу маму, ще вночі. А тим часом ми з батьком промили рани і забинтували, як могли. За якийсь час мати прийшла до тями і тихо звернулася до мене: «Клякни, Івасю, біля мене... Я відчуваю свій кінець... Благословляю тебе на одруження, лиш не бери собі за жінку дівчину із Східної України, бо то не нашого духу люди: говорять по-російськи, не вірять в Бога, не моляться, стріляють по образах, нищать церкви, знущаються над нами за те, що ми хочемо Вільної України, що бережемо свою віру... Господи, помилуй і захисти нас від Сибіру, від каторги і наруги...»

По часі приїхав дядько Володимир возом. Коли ми винесли маму з хати, щоб покласти на воза, підійшов начальник облави Семьонов і шомполом проткнув сіно, щоб, бува, там ніхто не заховався. Лише після цього дозволив везти маму в лікарню. Коли віз рушив, мати востаннє тихо мовила: «Прощайте... Мене вже ніхто не врятує... Жаль мені за вами...»

Дорогою вона стогнала, втрачала свідомість. Над ранок померла. Такий нещасливий кінець її долі. Така чорна і невесела борозна її життя. Глибоким смутком запала вона в мою душу. А хто винен?!

Проминули літа. Імперія, що перемолола на жорнах смерті мільйони доль, розпалася. Та слуги Сатани і досі на поверхні державної піраміди і роблять все, аби втримати владу в своїх руках. Досі ще тих, що боролися за волю України зі зброєю в руках проти зайшлих окупантів, не

визнають на державному рівні, їх далі вони вважають буржуазними націоналістами, німецькими прислужниками.

Проголошена незалежність не принесла народу ні сподіваного добробуту, ні справедливості. Позбувшись одних кривдників, дочекались інших, ще більш наглих, злодійкуватих, безчесних на наших перехресних дорогах життя. Результатом їхнього правління стала нова руїна України! Сотні тисяч гектарів родючих земель заростають бур'янами. Мільйони здібних, працьовитих громадян України залишають її та виїжджають за кордон у пошуках кращої долі. Ті, що все життя важко трудилися, доживши до старості, отримують жебрацьку пенсію, якої не вистачає навіть на оплату комунальних послуг. Ось така вона сьогодні, Україна! Це сумна реальність, якої ми не чекали. Та думи наші не приспані, бо мимоволі згадуються зболені поетичні рядки Олександра Богачука:

А де ж прославлені сини? Хто буде матір боронити? Запряжені у ярма діти байстрятами із чужини...

Свої й непрошені магнати вп'ялися п'явками в серця. Не може, ні, душа співця дивитись, плакати й мовчати...

Запитаймо один в одного, в своєї совісті:

Чи довго, браття, будем спати? Щастя з неба не впаде, Його треба здобувати.

